

TEOLOJİK AÇIDAN AKIL – BİLİM – MUTLULUK İLİŞKİSİ

Kutsi KAHVECİ*

Özet: Felsefe Tarihi açısından Akılcılık On Yedinci Yüzyıl'ın büyük akılcı filozoflarının, Descartes, Spinoza ve Leibniz'in ortak felsefi eğilimlerine verilen addır. Biz bu yazımızda, bu büyük akılcı filozoflardan Leibniz'in akıl kavramına farklı bir yaklaşımını ortaya koymaya çalışacağız. Leibniz'in dinsel inançları, felsefesinin rengini ve temel anlamını belirlemiştir. Leibniz akılcılığı Mutluluğun Bilimi olarak tanımlar. Tanrı'yı sevmek bizim anlayışımızı ve bilgimizi aydınlatır. Bir akıl düzeni Tanrı'yı ne kadar bilmek isterse o kadar mutlu olur. Akılcılık bilmektir. En üstünün, sonsuzun, kusursuzun, en güzelin kim olduğunu bilmektir.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, önceden kurulmuş uyum, bilgi, mutluluk, haz, sevgi, akıl, bilim.

Bin yıllık bir süreç olan Ortaçağ'da felsefenin temel ilgi alanı, Hıristiyanlık inancının kavramsallaştırılması, ezeli ve ebedi gerçekliklerin dünyası ve Tanrı'dır. On Yedinci Yüzyıl Felsefesi, felsefeyi bu Skolâstik kavgadan kurtarıp ona işlerlik kazandırmaya çalışmıştır. Bu da ancak doğru bir metotla olacaktır. Felsefe spekülâtif bir kanıtlama metodu olduğu kadar, doğal olayları da açıklayıcı bir yapıya sahip olmalıdır. İşte Avrupa'lı üç rasyonalistten birisi olan Gottfried Wilhelm Von Leibniz'in felsefesi de buradan hareket eder.

Leibniz'in felsefesinin nasıl ele alınacağı ve neresinden başlanacağı oldukça zor ve problematiktir. Çünkü Leibniz felsefesi bütünlüklü bir - açıklamadan yoksun, karmaşık bir felsefedir. Bu zorluğun farkında olan Bertrand Russell şöyle der: "Yaşadığımız dünyanın mümkün olan dünyaların en iyisi olduğunu keşfeden ve F. H. Bradley'in 'o dünyada her şey zorunlu olarak kötüdür' biçimindeki acı yorumuna maruz kalan, dahası Voltaire'in 'Doktor Pangloss' olarak karikatürize ettiği, diğeri çok daha büyük felsefi öneme sahip iki Leibniz çıkar karşımıza."¹ Yine Russell "Leibniz'in biri iyimser, karpisli ve derinlikten yoksun, diğeri onun ölümünden çok sonraları el yazmalarını yayına hazırlayanlar tarafından ortaya çıkarılan oldukça derin, tutarlı, büyük ölçüde Spinoza'cı ve şaşılacak derecede mantıksal bir felsefe çıkar karşımıza"² demektedir.

Bir başka yorum, Jean Baruzi'nin yaptığı yorumdur. Baruzi'ye göre: "Leibniz, her şeyden önce Tanrı'nın görkemi için bir tutkuyla yaşayan,

*Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe ABD.

¹ Bertrand Russell, 'Batı Felsefesi Tarihi' Çev: Muammer Sencer, Say Kitap Pazarlama, İstanbul 1993, s.561

² Russell, A.g.e, s.561

öncelikle dinsel kafalı bir düşündürdür.”³ İnançlarından hiçbir zaman sapmayan Leibniz söz konusu olunca, bu yoruma katılmamak elde değildir. Niçin denilirse; Leibniz’in felsefesi, her penceresinden Tanrı görünen bir felsefedir. Leibniz’in dinsel inançları, felsefesinin rengini ve temel anlamını da belirlemiştir. Leibniz felsefesinde hemen her bilgi, Tanrı sorununa bağlanmıştır. Aynı zamanda bu felsefenin dinsel bakış açısı içermesinden öte, tabiata, insan yaşamına ve temel insan sorunlarına getirdiği çok önemli açıklamalarla ilginizi çeker. Leibniz özellikle ilerleme düşüncesini temellendirerek çağdaş gelişim anlayışının ilk biçimini ortaya koymuştur. Ancak evrensel uyum ve sıra düzenli varlık tablosu gibi sorunlar bu felsefeyi özellikle dinsel kılar. Tanrı’nın varlığını gösteren en önemli kanıt; ‘Önceden Kurulmuş Uyum’un ta kendisidir.’⁴ Burada sözü edilen ‘Önceden Kurulmuş Uyum Kanıtı’ kısaca şöyle açıklanabilir: “Leibniz’e göre dünya, sonsuzca monadlardan oluşmaktadır. Ancak bu monadların bazılarında seçik bulunan şey, bazı monadlarda karmaşık ya da karanlıktır. Ne olursa olsun monadlar birbirleriyle uyumlu tözlerdir. Tanrı onların aralarındaki uyumu daha başlangıçta düzenlemiştir. Leibniz bu uyumu ‘Önceden Kurulmuş Uyum’ diye adlandırır ve ruh – beden ilişkisini de bu uyumla açıklar.”⁵ Ancak bu çözüm modern zihin felsefecilerine pek doyurucu gelmeyecektir.

Diğer yandan Leibniz ile ilgili farklı bir yorum da Kuno Fisher’e aittir. Fisher, Leibniz’de aydınlanma tininin başlıca somutlaşmasını görmektedir. Fisher’e göre: “Leibniz kendisinde akıl çağının değişik yanlarını birleştirebilmiştir. Ayrıca Leibniz’de Hıristiyan mezheplerinin yeniden birleşmesi ve Hıristiyan devletlerinin politik birleşmesi yönündeki planlarında fanatizm, bölücülük ve dar ulusçuluktan ayrı olarak akılsal aydınlanmanın bakış açısının anlatımını görmek mümkündür.”⁶ Burada bu yorumu değerlendirmeyi yazımızın sonunda okuyucuya bırakıyoruz.

Leibniz felsefesi için yapılan bu yorumların her biri onun felsefesinin farklı yönlerine işaret etmektedir. Leibniz’in mantıksal incelemeleri ile metafiziği arasında yakın bir bağlantı vardır. Leibniz: “Benim ilkelerim birbirinden asla ayrılmazlar. Birini bilen onların hepsini bilir”⁷ demekle teorileri arasındaki karşılıklı bağlılığı yeterince vurgulamıştır. Denilebilir ki Leibniz felsefesinde ‘her şey her şey ile bağlantılıdır.’ Leibniz’in felsefesi, eski ve yeni

³ G. W. Leibniz, ‘Logical Papers: a Selection’ trans, and, Ed: With an Intr. G. H. R. Parkinson, Clarendon Press, Oxford 1966, s.X

⁴ G. W. Leibniz, ‘Selections’ Ed: By Philip P. Wiener, Charles Scribner’s Sons, New York 1951, s.192

⁵ G. W. Leibniz, ‘New Essays on Human Understanding’ Ed, and. Eng. Trs. By Peter Remnant and Jonathan Bennett, Cambridge University Press, New York 1989, s.55

⁶ Leibniz, Logical Papers: a selection, s.X

⁷ G. W. Leibniz, ‘Philosophical Writings’ Ed: G. H. R. Parkinson, trans: Marry Morris and G. H. R. Parkinson, Everyman J. M. Dent, London 1973, s.VIII

felsefelerde doğru oldukları varsayılan kabullerin, zekice uzlaştırılmasının sonucunda kurulan bir sistemdir.⁸

Leibniz'e göre, yarattığı dünyaya içkin olmayan, yarattığı dünyayı aşan Tanrı, mutlak bir kendiliğindenlik içindedir. O'nun sonsuz bir hürriyeti vardır. Bu eksiksiz yaratıcı, insanı da hür bir varlık olarak yaratmıştır. Tanrı gibi insan da gelişigüzel bir hürriyet içinde değildir. Hür insan her şeyden önce Tanrı karşısında sorumlu insandır.⁹ Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı gibi, Leibniz metafizik sisteminde hep Tanrı'yı ön plana çıkarmıştır. O, Hıristiyan inancının bir savunucusu olarak kendi felsefi sisteminde insan özgürlüğüne bir yer bulmaya çalışmıştır. Leibniz, 'Monadlar Teorisi' ve 'Önceden Kurulmuş Uyum' sisteminin mantıksal bir sonucu olarak inanmış bir gerekirci idi. O 'her yerde olduğu gibi insan içinde her şey kesindir ve önceden belirlenmiştir ve insan ruhu bir tür tinsel otomatır'¹⁰ demek suretiyle bize bütün katı rasyonalistler gibi bireyi ortadan kaldırmıştır. Bu noktada Leibniz'in akılcılıktan neyi anladığını değerlendirmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Bu konuyla ilgili öncelikle karşımıza yanıtlamamız gereken iki soru çıkmaktadır. Birincisi Akılcılık nedir? İkincisi kimler akıllıdır? İkinci sorunun yanıtı bize bellidir. Leibniz açısından akıllı, akılcılığa sahip olandır. O halde yanıtlanması gereken birinci soru akılcılık nedir? Olacaktır.

Leibniz yazmış olduğu yapıtlarında öncelikle şu noktalara temas eder:

1 – Mutluluk haz almanın kalıcı durumudur.

2 – Akılcılık mutluluğun bilimidir, her şeyin üstünde takip edilmesi gereken şeydir.

3 – Fazilet akılcılığa göre hareket etme alışkanlığıdır. Pratiğin bilgiyle gelmesi önemlidir.

4 – Haz, sadece bize değil, başkalarına da kusursuzluk hissini kazandırma bilgisidir. Çünkü sonrasında daha ileri kusursuzluk bizde de oluşur.

5 – Sevmek, başkasının kusursuzluğundan alınan hazdır.

6 – Adalet akılcılığı harekete geçirme alışkanlığı ve adamaktır. Böylece birisi adaleti kastettiğinde diğer birisi iyiliği herkese aşlamaya çalışır.¹¹

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Leibniz akılcılığı 'Mutluluğun Bilimi' olarak tanımlar, mutluluk ise hazzın kalıcı durumudur. Leibniz haz deyimi için ayrıca neşe, istek, barış -zihnin barışı- kelimelerini de kullanır. O zaman bu hazzın kalıcı durumu'nu, devam eden neşeyi ve zihnin barışıklığını

⁸ E. J. Aiton, 'Leibniz: A Biography' Adam Hilger Ltd. Bristol 1985, s.21–22

⁹ G. W. Leibniz, 'Discourse on Metaphysics and the Monadology' Eng. Trs. By George R. Montgomery, Prometheus Boks, New York 1992, s.8

¹⁰ G. W. Leibniz, 'Teodicy, Essays on the Goodness of God, the Freedom of Man and the Origin of Evil' Eng. trs. by E. M. Huggard, Introduction; Austin Farrer, Open Court Publishing Company, London 1993, s.60

¹¹ Leibniz, Selections, , s.567

bize ne verir? En temel olarak bu hisleri bize Tanrı sevgisi verir. Tanrı'yı sevdiğinde kişi mutludur.¹²

Leibniz'e göre, insanın en yüce mutluluğu mistik teolojinin derin gerçeklikleri içerisinde, aklın rehberliğine tabi olması; böylece Tanrı'yı idrak etmesi ve O'nun sevgisine karşılık vermesidir. İnsan ruhunun son olarak ulaşabileceği bu sevgi, tabiat ve metafizik bilgilerin ilerleyişinin tam bir sonucudur.¹³

Tanrı'yı sevmek bizim anlayışımızı ve bilgimizi aydınlatır. Anlayışımızı aydınlatmaktan daha iyi hiç bir şey mutluluğumuza hizmet edemez. Bu aydınlatmada, anlayışımızı daha da aydınlığa kavuşturacak şeylerin bilinmesidir. Bu şeyler Tanrı'nın güzelliği ve kusursuzluğudur. Esasen Tanrı'nın sevilmesi O'nun kusursuzluğunu bilmek ve onlara hayran olmaktır. Burada bizim aklımızın en üst fonksiyonu bilgidir ve en mükemmel varlığın sevgisidir ve buradan neşe mutlak kalıcı olarak elde edilir.¹⁴

Esasen O'nun kusursuzluğunu ve güzelliğini bilmeden bir kişi Tanrı'yı sevmeyebilir. Kısacası kişi Tanrı'yı ne kadar tanımak isterse o kadar mutlu olur. Leibniz'in kendi ifadesiyle kişi şunu kesin bilmelidir ki, bir akıl düzeni, sebebi ve eşyaların güzelliğini -Tanrı'nın yarattığı- ne kadar bilmek isterse o derece mutlu olacaktır.¹⁵ Bu bağlamda, Akılcılık en üst açılımında primer bir entelektüel aktivitedir. Akılcılık bilmektir. En üstünün, sonsuzun, kusursuzun, en güzelin kim olduğunu bilmektir. Kısaca akılcılık Leibniz'e göre, bilen kişide neşe ve mutluluk üreten şeyin bilinmesidir, diyebiliriz.

İnsan aklı, gerçek mutluluğa ulaşmanın temel aracıdır. Bundan dolayı 'hazzı araştırmak ve elemden çekinmek' ile ilgili insanın tabii içgüdüleri, aklı takip etmek suretiyle kişiyi, ulaşabileceği en yüce mutluluğa götürecektir. 'Bilgeliğin bizzat mutluluk biliminden başka bir şey olmaması'¹⁶ bu yüzdendir.

Denilebilir ki, akılcılık bu en etkili his içerisinde daha çok yönelmeye benzer. Grua'nın dediği şekliyle Leibniz'in akılcılığı tamamen pratikten uzaktır. Çünkü onun tanımı kişiyi inanmaya yöneltir.¹⁷

Leibniz Tanrı sevgisini iki alana koymuştur; sebebin veya sonsuz gerçeklerin bilinmesi, sebebin gerçeklerinin bilinmesidir. Bu kategoride yer alan alanlar; Matematik, Doğa teolojisi, Geometri, Metafizik, Epistemoloji ve Ahlak prensipleridir. Evrenin harmonisinin bilinmesi ise doğanın harikalarının bilinmesidir ki, tüm fiziksel ve biyolojik bilimlerin yer aldığı kategoridir.¹⁸

¹² Douglas J. Den Uyl, 'Science and Justice in Leibniz's Political Thought' G. W. Leibniz, A Critical Assessments II, Ed: R. S. Woolhouse, Routledge London and New York 1994, s.395

¹³ George MacDonald Ross, 'Leibniz' Ed. By Keith Thomas, Oxford University Press, New York 1989, s.101

¹⁴ Uyl, A.g.m, s.396

¹⁵ Uyl, A.g.m, s.396

¹⁶ Leibniz, 'New Essays on Human Understanding' s.92

¹⁷ Uyl, A.g.m, s.396

¹⁸ Uyl, A.g.m, s.396

Sonsuz veya sebep gerçeklerinin bilinmesi bazen salt bilim olarak adlandırılır ki, metafizik prensipleriyle ve yukarıdaki bilimlerle ilgilidir. Başka bir deyişle, bu tür bilimler önceliği olan –a priori- yani salt kavramsal analizle ortaya çıkan şeylerle ilgilidir. Çünkü salt bilimler olaydan bağımsız olarak sadece soyut fikirlerle ve fikirlerin devam ettirilmesiyle oluşturulur. Yani muhtemel ve gerekli temeller mevcuttur. Diğer bilimler salt bilimlere bağlıdır. Diğer bilimleri anlamak için salt bilimler temel sağlar. Leibniz salt bilimleri en temel ve en önemli bilimler olarak ele alır. Ona göre, kişinin metafizikten yoksun olarak doğal bilimleri anlaması meyvesiz ağaç gibidir. Ayrıca bizim mutluluğumuzu da bu prensiplerin bilinmesi etkiler.¹⁹

Mutluluk aklın huzuru içinde yer aldığından, zihnin kalıcı huzuru ileride sahip olacağımız güvene bağlı olduğundan ve bu güven Tanrı'nın ve ruhun yapısına sahip olmamız gereken bilime dayalı olduğundan, sonuçta bilim mutluluk için gereklidir.²⁰ Buraya kadar görüldü ki, salt bilimler mutluluk için Leibniz'in gözüyle kaçınılmazdır.

Leibniz'in bilimi insanlar ve mutlulukları için hayati bir unsur olarak görmesine pek çok yerde rastlayabiliriz. Leibniz akılcılığı mutluluk bilimi olarak görür, ancak akılcılığı bilimsel bilgi olarak terimleştirir ve bu özel bilginin uygulanmasından bahseder. Leibniz'e göre, akılcılık tüm bilimlerin prensiplerinin tam olarak bilinmesi ve uygulanması sanatıdır.²¹ Bu tanım Leibniz pozisyonunu yansıtsın ya da yansıtmassın sonuç –mutluluk- ayıdır. Ancak bizim mutluluğumuz da o ana kadar artan kusursuzluktur ve bilim bu konuda diğer her şeyden daha fazla iş görür. Bu hiç bir pratik etki olmasa bile geçerlidir. Leibniz'in dediği gibi; dışarıdan gelen şeyler üzerine bizim gücümüzü bilimler çıkarsa da, uygun bir olayda –durumda- onları kullanmak icap ederse; özel bir olayla sağlanan, dışarıdan gelen şeyler üzerinde tüm bilimleri kullanma yeteneğimiz artsa da, bu türden bir olaya bağlı olmadan da bir kullanım söz konusudur. Bu aklın kendisinin kusursuzluğudur. Doğa yasalarını anlayarak veya ilahi mekanizmanın keşfiyle biz kendimizi insanların oluşturduğu yapıları izleyerek yaptığımızdan daha fazla kusursuz hale getirebiliriz.²²

Bu bağlamda kusursuzluk Tanrı'ya yakınlığımızla doğru orantılıdır. Başka bir deyişle, onu tanıma amacıyla ne kadar Tanrı'ya yaklaşırsak, o kadar daha kusursuz ve daha mutlu oluruz. Tanrı'nın tanınmasında primer

-öncelikli- olarak ne sebep olmuşsa, bizim mutluluğumuz ve kusursuzluğumuz için de o sebeptir diyebiliriz.

Yine bu bağlamda, bilimin kendisi Tanrı'nın tanınmasının bir yoludur ve bundan dolayı bizim kusursuzluğumuzun artmasına neden olur. Leibniz

¹⁹ Leibniz, 'Selections' s.62

²⁰ Leibniz, A.g.e, s.12

²¹ Leibniz, A.g.e, s.77

²² Uyl, A.g.m, s.397

Tanrı'nın ruhumuza ve bedenimize koyduğu ve kullanmamız için desteklediği fikirler içinde izlerini bulduğumuz ilahi zekânın büyüklüğü ile temizlenmiş olmak için bilimin gerekliliğini göz ardı etmem²³ demiştir.

Buraya kadar bahsettiklerimiz tüm bilimlere uygulanabilir. Bu durumda karşımıza çıkacak olan soru; 'Fen bilimlerinin önemi nedir?' sorusudur ve Leibniz bu konuda oldukça hassastır. Bir kişi gerçek bilimlerin somut gerçeklerini ve doğasını –yasalarını- ne kadar iyi bilirse doğrudan Tanrı'yı sevme yeteneğine o kadar çok sahip olur.²⁴ Ayrıca doğanın harikaları Tanrı'nın eserlerinin hayran olunacak kadar güzel olduğunu anlamamıza neden olur.²⁵

Diyebiliriz ki, Tanrı kendisini doğa aracılığı ile kısmen açığa vurur. Böylece doğayı tanımak Tanrı'nın özelliklerini de tanımaktır. Bir kişi doğanın düzenini, harmonisini ve güzelliğini anlarsa Tanrı'yı sevmek onun elinde değildir. Tanrı'yı sevmek mutluluğun sırrı olduğundan, doğanın bilinmesi de aklın gerekli bir özelliği –unsuru- dir.²⁶ Leibniz'e göre, doğanın bilinmesi diğer bütün uğraşların üzerindedir. İnsanlık tarihi bize yöneticilerin planlarını, insanların entrikalarını öğretir, ancak, bir kişi doğayı öğrenirse Tanrı'nın adına konuşabilir, ondan bahsedebilir.²⁷

Leibniz'in bu görüşleri üzerine Leibniz'le ilgili çalışmaları olan Baruzi şu yorumu yapmıştır: Biz doğayı incelemede kendimizi ilerlettikçe, Tanrı'nın büyüklüğünü gittikçe daha iyi anlarız ve O'nun ihtişamından bahsederiz.²⁸ Burada Leibniz'in kendisi de doğada gerçekleştirilen deneyler doğanın sahibi için bir hayranlık duygusuna yol açar. Bu sahip, hissedilebilen bir dünya içinde ideal bir dünyanın resmini sergilemiştir. Bu nedenle tüm araştırmalar sonuç olarak mutluluğa doğru ilerler²⁹ demektedir.

Sonuç olarak şu açıktır ki, Leibniz için akılcılık -bilgi-, bilim aracılığıyla Tanrı'yı tanımak ve bilimsel bilgi ile de mutluluğu yakalamaktır. Leibniz için Tanrı sevgisine giden yol yaratılmış doğal düzen içinde gösterildiği gibi, Tanrı'nın kendi doğasını anlamayla kaplanmıştır da diyebiliriz. Leibniz'de akıllı biri bilimsel bilgiye sahiptir ve bilimsel bilginin ana bileşenlerinden biri de fen bilimleri -doğa bilimleri- dir diyebiliriz. Böylece Leibniz'de bilimsel bilginin, özellikle de doğa bilimlerinin akılcılığın bir formu olduğunu görmekteyiz.

Akılcılığın bir şekli olarak doğanın tanınması üzerine Leibniz şunları söyler: Doğanın özellikleri çok engindir. Onun tasavvuru çok hoştur ve bunlardan ortaya çıkan nazik ve güzel yöneliş bu dünyada bile o kadar tatlı bir

²³ Leibniz, 'Selections' s.578

²⁴ Uyl, A.g.m, s.398

²⁵ Uyl, A.g.m, s.398

²⁶ Uyl, A.g.m, s.398

²⁷ Uyl, A.g.m, s.398

²⁸ Leibniz, 'Selections' s.62

²⁹ Uyl, A.g.m, s.398

meyve verir ki, bu meyveyi tadan kişi diğer tüm lezzetleri onun yanında çok önemsiz olarak algılar.³⁰

Leibniz ile ilgilenen düşünürlerden Hostlar ise bu konuda akıllı kimsenin basiretli kimse olduğu³¹ kanaatindedir. Denilebilir ki, her ne kadar Leibniz'in tanımlamalarından farklı bir boyut gibi gözükse de biz, Leibniz'in tanımlamalarından ve söylemlerinden hareketle basireti de aklın bir fonksiyonu olarak görebiliriz. Böylece akılcılığın geniş yelpazesi içerisine koyabiliriz.

Yine başka bir deyişle basiret aklın bir türüdür. Yani, gelecekteki sonuçlarına ait fikirlerimize göre bir fiili gerçekleştirmede nasıl hareket edeceğimizi bilmektir. Bu nedenle bilgelik (wisdam) terimi çok daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Yani Leibniz'in vurgulamayı istediği şeylere bağlı olarak farklı metinlerde farklı kullanılabilir. Kısacası Leibniz bu terimi kullanırken, terimin kendisine sıkı sıkıya bağlı değildir. Eleştirdiği kişilere ya da mevcut amaçlarına göre bu terimi uydurur. Adalet bahsinde basiret – sağduyu-, entelektüellik bahsinde de bilim olarak akıl terimini kullanabilmektedir.³²

Bu noktada önemli olan şey bizim böyle bir ayırım yapmamızın pek işe yaramayacağıdır. Çünkü bu ayrımlar Leibniz'in kendisine ait değildir. Akıl, adalet ve mutluluk ayırt edilemez biçimde birbirine bağlıdır. Böyle terimsel bir ayırım yapmak Leibniz'in hiç yapmadığı bir şeydir.³³

Yine ayrıca aklın 'Mutluluk Bilimi' olarak tanımı, Tanrı kadar insana da uygulanabilir olarak görülür. Kesinlikle Tanrı'nın akılcılığı basiretlilik değildir. Çünkü birisinin yaptığı işin muhtemel sonuçlarıyla ilgili sorular, Tanrı'yı ele alan sorular değildir. Eğer Leibniz akılcılığın adalet konusunda sağduyu olduğunu kabul etmiş olsaydı, kolaylıkla adaleti 'Cartias Prudentis' olarak tanımlayabilirdi. Bu onun hiç yapmadığı bir şeydir. En kapsamlı bir biçimde akıllı adam bilim adamıdır. Tabi ki komple bir akıllı adam aktivitesi tanımı sağduyulu akılcılık hususunu kapsayacaktır ve bunun Leibniz'deki anlamı da işin içine girecektir.³⁴

Sonuç olarak denilebilir ki, bütün yaptığı cesur girişimlere rağmen Leibniz'in düşünce sistemi evrensel zorunluluk düşüncesine kayma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Leibniz insan aklını, gerçek mutluluğa ulaştırmada temel bir yol olarak kabul etmektedir. Leibniz'de insan davranışlarının yegâne amacı mutluluktur. Çünkü akılcılığı 'Mutluluğun Bilimi' olarak tanımlar. Leibniz Tanrı'nın varlığına kesin olarak inanmakta ve bu inancın rasyonel temellere dayandığını düşünmektedir. Çünkü ona göre Tanrı'nın varlığı yalnızca imanın değil, aynı zamanda bilginin de konusunu oluşturmaktadır. Akılcılık bilmektir.

³⁰ Uyl, A.g.m, s.399

³¹ Uyl, A.g.m, s.399

³² Uyl, A.g.m, s.399

³³ Uyl, A.g.m, s.399

³⁴ Uyl, A.g.m, s.399–400

En üstünün, sonsuzun, kusursuzun, en güzelin kim olduğunu bilmektir. Kısacası Leibniz için akılcılık bilim aracılığıyla Tanrı'yı tanımak ve bilimsel bilgi ile de mutluluğu yakalamaktır.

Abstract: Rationalism, in terms of Philosophy History, is the general name given to the common philosophical approaches of the great rationalist philosophers of seventeenth century: Descartes, Spinoza and Leibniz. To reveal a different approach of Leibniz towards the concept of 'mind' is one of the tasks this paper aims at. Religious beliefs of Leibniz have determined the character and the fundamental meaning of philosophy. Leibniz defines rationalism as the 'science of happiness'. To love God enlightens our intelligence and knowledge. The more a mind order wants to know God, the more it becomes happy. Rationalism is to know, to know the most superior, the most beautiful, the infinite, and the perfect.

Key Words: God, pre-established harmony, knowledge, happiness, pleasure, affection, intellect, science

Kaynakça

- Bertrand Russell, '**Batı Felsefesi Tarihi**' Çev: Muammer Sencer, Say Kitap Pazarlama, İstanbul 1993.
- Douglas J. Den Uyl, '**Science and Justice in Leibniz's Political Thought**' G. W. Leibniz, A Critical Assessments II, Ed: R. S. Woolhouse, Routledge London and New York 1994.
- E. J. Aiton, '**Leibniz: A Biography**' Adam Hilger Ltd. Bristol 1985.
- George MacDonald Ross, '**Leibniz**' Ed. By Keith Thomas, Oxford University Press, New York 1989.
- G. W. Leibniz, '**Logical Papers: a Selection**' trans, and, Ed: With an Intr. G. H. R. Parkinson, Clarendon Press, Oxford 1966.
- '**Selections**' Ed: By Philip P. Wiener, Charles Scribner's Sons, New York 1951.
- '**New Essays on Human Understanding**' Ed, and. Eng. Trs. By Peter Remnant and Jonathan Bennett, Cambridge University Press, New York 1989.
- '**Philosophical Writings**' Ed: G. H. R. Parkinson, trans: Marry Morris and G. H. R. Parkinson, Everyman J. M. Dent, London 1973.
- '**Discourse on Metaphysics and the Monadology**' Eng. Trs. By George R. Montgomery, Prometheus Books, New York 1992.
- '**Teodicy, Essays on the Goodness of God, the Freedom of Man and the Origin of Evil**' Eng. trs. by E. M. Huggard, Introduction; Austin Farrer, Open Court Publishing Company, London 1993.